

TEMPS LLIURE I OCI A INCA I ALAIOR. COMPARACIONS DE DUES SOCIETATS INDUSTRIALS

MIQUEL A. MARQUÈS SINTES
MIQUEL PIERAS VILLALONGA

1. INTRODUCCIÓ

El temps lliure i l'oci, sovint, s'han estudiat, a les Illes, des d'un punt de vista molt descriptiu i sempre vinculat a zones rurals¹. El nostre treball contempla una àmplia panoràmica descriptiva, però, a la vegada, intenta aportar reflexions teòriques que s'han realitzat durant els darrers anys, ja que a Mallorca i a Menorca els estudis que s'han realitzat sobre l'oci relacionat amb la indústria són quasi inexistent. A nivell europeu s'han obert diversos corrents d'investigació; hi ha treballs que relacionen el temps lliure amb l'aparició de determinades idees polítiques a França; treballs que analitzen la lluita obrera per aconseguir vacances pagades i la reducció de la jornada laboral; treballs que tracten sobre la creació d'indústries dedicades a l'oci; treballs que estudien els canvis de visió del temps lliure de societats preindustrials a societats industrials... En definitiva, tot un conjunt d'investigacions que, encara, són gairebé inexistent a les Illes.

A falta d'uns estudis d'àmbit insular sobre l'oci durant el procés d'industrialització, que ens marcassin unes línies generals de comportament per a poder analitzar les comunitats d'Inca i Alaior, hem acudit a la producció historiogràfica angle-

---

¹Obres de gran importància dins aquest grup són les de l'Arxiduc Lluís Salvador «Costumbres de los Mallorquines», la d'Antoni Galmés «Cultura Popular Mallorquina» i la de Gabriel Llompart «Entre la historia del arte y el folklore». Per a Menorca, s'han de destacar les «Rondaies de Menorca» i les «Cançonetes Menorquines» d'Andreu Ferrer Ginard, i la gran feina folklorista de Francesc Camps Mercadal, Francesc d'Albranca, en «Folklore Menorquí de la Pagesia». L'Arxiduc també fa una bona referència sobre els costums religiosos menorquins en «La Isla de Menorca», (tom I, pàg 167-174), sobre gloses (tom I, pàg 122-134) i sobre festes populars (Tom I, pàg 245-252)

sa² sobre l'oci, la qual ens ofereix uns importants corrents d'investigació. Les característiques més importants que apunten els historiadors anglesos sobre l'oci que es generà a mitjan segle XIX i principis del XX són les següents:

- Els models d'oci i d'entreteniment popular, a finals del S.XIX, s'internacionalitzen.

- Creixement de les despeses dedicades a l'oci.

- Creixent importància de les tavernes, music-halls i cinemes.

- Creixement dels espectadors en els esports i, en general, en el nombre de participants i consumidors d'activitats d'oci.

- Creixement del nombre d'empreses dedicades a l'oci.

- Procés de secularització de l'oci.

A part d'aquestes característiques que es donen en el cas anglès, hem de tenir present una sèrie de variables pròpies que s'han d'aplicar als casos que analitzam, Inca i Alaior:

- La no total secularització de les activitats lúdiques, car l'Església tindrà un paper molt destacable en l'organització d'activitats recreatives i associacions (Pere Fullana 1990 i 1993).

- Pel cas d'Inca una forta i creixent influència dels poders públics locals en quant a reglamentació i creació d'activitats d'oci pel conjunt de la població.

- Així com en el procés d'industrialització tant d'Inca com d'Alaior (Pieras i Marquès, 1993) conviuen velles i noves formes d'organització de la producció, dins l'oci de la classe obrera hi conviuran velles i noves formes d'oci.

- Finalment, s'ha de tenir en consideració, en el cas d'Inca, la presència a partir de 1904 d'un gran contingent militar permanent que genera una demanda d'oci en el seu entorn molt destacable.

Per tant, a l'hora de tractar la nostra informació no hem perdut de vista l'espai estudiat, i hem contextualitzat les activitats en un moment on es noten les conseqüències de la situació socio-religiosa de finals del segle XIX. És el moment en què a Espanya s'iniciaria un moviment catòlic de caire més o manco «reactiu-defensiu», davant l'avanç dins la societat del moviment laic i socialista. De fet, el moviment catòlic espanyol va intentar seguir les petjades del moviment catòlic italià. Durant el papat de Lleó XIIIè, s'inicià a tota Espanya aquest moviment catòlic que intentava lluitar contra la constant desaparició de la «societat cristiana». Davant aquesta problemàtica, els catòlics, clergat i seglars, van treballar i desenvolupar aspectes bàsics com: l'ensenyament, la difusió del catecisme, el recolzament als patronats obrers i la premsa catòlica, fundacions de caixes d'estalvi, etc.

Com hem dit, l'oci és un tema que ha estat poc estudiat fins al moment; de fet, les darreres aportacions fetes sobre joc, alcohol, teatre,... fan referència més bé a un grup determinat, com pugui ser el cas dels socialistes (Pérez, 1992 i 1993), el

²»Work and leisure», *Past & Present*, 1964, nº 29. «Work and leisure in industrial society», *Past & Present*, 1965, nº 30.

dels anarquistes, o bé, l'oci de les dones, estudis tots ells insuficients quant a nombre dins la bibliografia actual³. Nosaltres intentarem constatar l'existència d'una xarxa d'associacions que va existir a Inca i a Alaior, expressant les seves activitats. Així, amb la suma de totes elles arribarem a veure com s'omplia el temps lliure en unes societats en les quals es vivia un procés d'industrialització.

Però, abans d'iniciar l'estudi de les activitats d'oci, hem de dir que no totes les activitats de temps lliure que analitzarem es desenvoluparen de forma regular, ni estaren permanentment disponibles. Tot al contrari, el temps d'oci estava fortament reglamentat per uns cicles que segons Hugh (1987) són: el cicle de vida, el cicle anual i el cicle setmanal.

- **El cicle de vida.** Les expectatives d'oci varien completament amb l'edat; per exemple, són totalment diferents les activitats dels infants i les dels vells. La infantesa és el període on aquestes diferències es contempen de forma més evident. En primer lloc, tenim com els nins de final del S.XIX o principi del S.XX estan poc afectats pel contacte amb les indústries de l'oci, en comparació a l'actualitat⁴. En segon lloc, l'oci dels infants es caracteritza per desenvolupar-se, en gran part, al carrer i al camp. Per exemple, els al·lots d'Inca, fins fa unes dècades, sortien a pasturar el xot, a cercar niadors, a cercar ferro vell, a la via del tren, a menjar fruita, a cercar cargols...(G.Pieras 1988).

- **El cicle anual.** Aquest cicle marca els períodes de vacances i divideix el temps en llargs cicles que donen lloc a períodes com: Nadal, Pasqua, Estiu, etc. i tota una sèrie de moments que es repeteixen any rera any com: festes patronals, festes populars, el Primer de Maig, etc.

- **El cicle setmanal.** Aquest cicle diferencia els dies de feina i els de descans dominical i estableix el ritme del pagament del salari, per la qual cosa el diumenge es convertí en el dia en el qual les tavernes s'omplen de treballadors disposats a gas-tar el seu jornal i, en general, el dia en què s'organitzen la major part d'actes d'oci.

A part d'aquests tres cicles s'ha de tenir en compte la divisió de l'oci entre homes i dones. Les dones estaven marginades d'algunes activitats, per exemple, no se'ls estava permès d'entrar a certes tavernes. De totes maneres, aquest punt, referent a l'oci de les dones, mereixeria, per si sol, un profund treball d'investigació per les diferències que genera, en aquest període.

³Al respecte, esperam amb interès la publicació de les actes de les XII Jornades d'Estudis Històrics Locals on es van presentar una sèrie de comunicacions relacionades amb el tema: **La dona a la premsa mallorquina de la Segona República i Una aproximació a la moral dominant en la dona a través de la premsa de la Segona República** de Joana M. Linás Mas; **Miquel Maura i Muntaner i el periodisme confessional de la segona meitat del segle XIXè a Mallorca** de Pere Fullana; **Las publicaciones anarquistas en Mallorca durante el siglo XX i Cultura obrera: expresión del pensamiento àcrata** de Encarnació Díaz Ramos; **Alguna de las funciones de una publicación socialista «El Obrero Balear»** de Maria de Pilar Pérez.

⁴En aquest sentit, es pot observar al llibre d'Antoni Pou (1980) com els jocs tradicionals dels infants no necessiten unes «eines de joc» molt nombroses. Aquestes «eines» es redueixen a simple baldufes, bolles, mocadors, bastons, pedres, cordes...

1. EL MOVIMENT ASSOCIATIU (1883-1936)

Les darreres dècades del S.XIX suposen per Inca l'aparició d'un moviment associatiu molt actiu que desenvolupa les seves activitats entorn a tres grans eixos: l'oci, els socors mutus i mèdics i les reivindicacions obreres (M. Pieras 1992). Aquestes associacions, a finals del S.XIX, introdueixen dins la societat inquera, i en general dins la mallorquina, unes noves formes d'oci. L'Arxiduc Lluís Salvador ja presentava en el capítol «Costumbres de los mallorquines» aquests canvis:

«...en los pueblos y en Palma esta vieja costumbre se ha perdido por la influencia de los casinos y otros puntos de reunión donde se juegan a otra clase de juegos...en Palma y en los pueblos grandes com Felanitx, Manacor, Sóller, Inca, Artá, etc. se han introducido los modernos bailes de sociedad que acompaña una orquesta, o, en círculos más restringidos, un piano, bailándose a la moda europea, cada día más introducida en los pueblos, aunque limitada a las sociedades que forman las personas más acomodadas del pueblo».

Queda clar, doncs, que les associacions tenen la funció d'introduir dins la societat formes d'oci novedoses que, finalment, seran adoptades de forma massiva per la classe obrera. Així, no ens ha d'estranyar que la primera funció cinematogràfica i el primer partit de futbol que es celebren a Inca es duguin a terme en una de les associacions més importants de principis de s.XX: «El Centro Instructivo». De totes maneres les associacions no es poden considerar com a elements organitzadors d'activitats d'oci massives, malgrat que en casos molt concrets algunes poden disposar d'un contingent de socis bastant heterogeni i nombrós (Per exemple la «Sociedad de Socorros Mutuos La Constancia» tenia l'any 1906 746 socis¹). En general, les associacions estaven dirigides per les classes benestants d'Inca i la major part d'elles tenien comissions d'ordre intern² i fortes mesures estatutàries³ per a poder controlar els socis i el funcionament de les activitats. Un dels exemples més curiosos és el del «Círculo de Obreros Católicos» on, malgrat la junta directiva estigui integrada per les classes més acomodades, compta amb un nombre elevat de socis provinents de capes molt desprotegides de la societat. És per aquest motiu que més d'un 50% dels seus associats treballen a activitats industrials o agrícoles; en canvi, les activitats de l'associació estan dirigides per una junta directiva controlada per una minoria de propietaris, industrials, comerciants i preveres⁴.

¹ AHMI. OCI I CULTURA. Relación de Sociedades-1906

² «...el proximo domingo se dará principio a los bailes de sala organizados en la **Unión Inquense** con motivo de las próximas ferias. Dicha sociedad tiene ya nombradas las indispensable comisiones de orden y ornato». **Heraldo de Inca**, 18 Octubre 1900

³ Per exemple l'associació «Círculo de Beneficiencia de Inca» disposa com a condicions per a ser soci: tenir més de 18 anys i no passar dels 60, ser catòlic, honrat i treballador (art. 6) i estableix com a deure per a tots els socis: no profanar els diumenges ni els dies de festa ni blasfemar (Art. 8,6). **Círculo de Beneficiencia de Inca. Nuevo Reglamento General**. Tipografía Martorell i Melià. 1891)

⁴ La realitat del «Círculo de Obreros Católicos» s'ha d'entendre dins el contexte de l'aparició de la

Coneguda de forma general la realitat del moviment associatiu a Inca, és l'hora de passar a conèixer les activitats d'oci que dugueren a terme les associacions al llarg del temps i les transformacions que es produïren entre la dècada dels vuitanta del s.XIX i 1936. D'aquest període d'uns 50 anys hem seleccionat dos moments claus que caracteritzen i defineixen tot el període: 1886-1901, moment en què neixen les associacions que tendran un paper rellevant durant el S.XX i que serviran de model per a aquelles que vagin sorgint, i 1931-1936, moment durant el qual es culmina un procés per al qual les associacions abandonen l'organització de determinades activitats d'oci, i comencen a desenvolupar-ne d'altres.

1.1. 1886-1901: L'oci de les associacions

Durant aquest període el moviment associatiu inquer es pot considerar com l'únic element generador d'activitats organitzades d'oci de forma regular i abundant. Les associacions durant aquest període organitzen: festes de carnaval, temporades de teatre, competicions esportives, concerts musicals, balls, etc... Però la millor manera de poder apreciar aquesta enorme i dinàmica activitat és analitzar, una per una, cada associació:

La Juventud. Societat de caire lúdic que organitzava festes de carnaval, balls de màscares, però, a la vegada, els seus components tenien certa preocupació pels problemes socials, ja que organitzaven col·lectes per a la gent necessitada d'Inca⁵.

La Maravilla. Societat de caire lúdic. En coneixem la seva existència a rel d'una carta que envià el batle d'Inca al Governador el 1895 ja que en el seu local s'hi produïen continus desordres. El 1900 havia desaparegut.

Unión Inquense. Societat de caire lúdic i recreatiu fundada el 1899. La seva importància en quant a socis havia d'esser notable, tenia uns 250 socis pel desembre de 1900⁶. Com «La Juventud», aquesta societat tenia certes preocupacions socials i el 1901 va entregar tots els seus fons al projecte de creació d'un hospital-hospici a Inca⁷. Segurament, el local d'aquesta associació tendria un petit teatre⁸ i des del març de 1901 podria comptar amb un piano amb què s'organitzen «vela-

---

Rerum Novarum el 1891 i del procés de recristianització que inicia l'església per a combatre el socialisme i les desigualtats socials que ha generat el capitalisme. Aquestes «Círculos» actuaven com a lloc d'encontre entre els patrons i els obrers i, d'aquesta manera, les classes riques es pensaven que coneixerien els treballadors i els obrers obtindrien una educació (cristiana) que els allunyaria de les idees socialistes i els ajudaria a respectar les jerarquies socials (Fullana, 1990)

⁵ «...la sociedad **La Juventud** dió el domingo su primer baile de máscaras que durante el presente carnaval acordó celebrar» **Revista de Inca**, 1 Febrero 1884

«...en **La Juventud** tratan de haver una cuestación entre el pueblo para socorrer a los pobres»

Revista de Inca, 15 Febrero 1884

⁶ **Heraldo de Inca**, 20 diciembre 1900

⁷ **Heraldo de Inca**, 17 Enero 1901

⁸ Per exemple, pel desembre de 1900 hi actuà una companyia de «monos sabios». **Heraldo de Inca**, 27 Diciembre 1900.

das musicales»⁹. El 1906 aquesta associació ja no figura al llistat de l'Ajuntament.

El Centro. Societat de caire lúdic i recreatiu. Estava controlada i organitzada per sectors de la burgesia esquerra. Als seus locals, com diu la premsa local, hi acudia «lo más selecto y valioso de nuestra sociedad y distinguidas personas de otros pueblos»¹⁰. Fundada a finals del S.XIX, es va fusionar amb la societat de socors mutus «La Constancia» el 1929¹¹. La seva activitat a principis del S.XX és molt intensa ja que posseeix un teatre en què es realitzen la major part de funcions artístiques i teatrals d'Inca. A més, comptava amb una companyia de teatre pròpia. Les seves activitats lúdiques eren nombroses. Per exemple, el 1901 es dugueren a terme els següents actes:

- Funcions dramàtiques per part d'un grup de teatre integrat pels propis socis¹².
- Representació de sarsueles a càrrec de la companyia del Sr. Romaní. Es representaren: «La leyenda del monje», «Los embusteros», «Las zapatillas», «El mismo demonio» i «Caretas y cabezudos»¹³.

- Funcions teatrals i musicals durant la quaresma. Es posaren a la venta entrades i bonos per 18 funcions. Es representaren comèdies com: «Flor de un día», «Los asistentes», «Sr. Gobernador»; sarsueles com: «Música clásica», «En las astas de toro», «Dos canarios de café», «El lucero del alba», «Por asalto», «Chateaux Margaux», «Angolotino», «Los baturros», «La trompa de Eustaquio», «Pascual Bailón»; un drama de José Echegaray i «Guerra a la guerra» de Ramón de Campoamor.

Casino la Peña. Societat de caire lúdic i polític. No coneixem la data de la seva fundació ni desaparició, però està documentada el 1903¹⁴. El 1895 apareix com a centre del partit liberal dinàstic i maurista¹⁵ i en els seus locals s'hi realitzen: manifestacions polítiques i mitings¹⁶.

La Baleárica. Societat fundada el 1893. Tenia un caire completament lúdic. Els seus estatuts són molt senzills i marquen com a úniques finalitats per a la societat «proporcionar a sus asociados el recreo de las diversiones que organice compatibles con las leyes, la moral y las buenas costumbres»¹⁷. Aquesta societat serà perseguida per l'Ajuntament ja que segons les autoritats locals «La Baleárica» actuava com a tapadora per a poder tenir obert un establiment de begudes fins

⁹ *Heraldo de Inca*, 13 Junio 1901

¹⁰ *Heraldo de Inca*, 15 Noviembre 1900

¹¹ *Ca-Nostra*, 1 Abril 1929

¹² *Heraldo de Inca*, 24 Enero 1901

¹³ *Heraldo de Inca*, 24 Enero 1901

¹⁴ AHMI. CORRESPONDENCIA-SORTIDES. 14 Juliol 1903. Lligall Prov.

¹⁵ AHMI. SOCIETATS I AGRUPACIONS. Lligall 1300-1301

¹⁶ *Heraldo de Inca*, 16 Mayo 1901

¹⁷ *Reglamento para el desarrollo, régimen y gobierno de la sociedad recreativa denominada La Baleárica*. Imprenta La Voz del Pueblo, 1893

altes hores de la nit i encubrir el joc prohibit¹⁸. El 1903 no apareix al llistat d'associacions d'Inca¹⁹.

Club Velocipedista Inca. Societat fundada a Inca el 1897. Tenia com a principal activitat l'organització de carreres ciclistes²⁰ i actes culturals²¹. Segons Pampin (1991) el 1898 aquesta associació ja disposava d'un gran local i un velòdrom amb una pista de 6 metres d'amplària. Dos anys després de la seva fundació tenia 240 socis. En general, aquestes primeres associacions ciclistes mallorquines estaven integrades per elements de la burgesia, pels quals la bicicleta suposava un cert «snobisme» (Pampin 1991), ja que serà en anys posteriors quan la bicicleta arribarà a les classes populars. A principis del 1901 la societat es va veure forçada, per problemes econòmics, a vendre els terrenys del velòdrom i el local de reunió²². Des de llavors, la societat es redueix i el 1906 ja s'han perdut quasi 100 socis respecte del 1898.

Centro Unión Republicana. Societat que actuava com a centre d'oci dels republicans inquers²³. Fou inaugurada el 1900 i eren freqüents en els seus locals la celebració d'activitats culturals²⁴ i mítings com el que es dugué a terme per maig de 1901 contra el caciquisme a Inca²⁵.

Círculo de Obreros Católicos. Societat fundada a Inca pel maig del 1900. Tenia com a principals objectius: recristianitzar la classe obrera que, segons l'Església, s'havia allunyat de la fe cristiana, proporcionar unes ajudes econòmiques als obrers mitjançant la creació d'una caixa d'estalvis i un socors mutual i proporcionar-los entreteniments i oci²⁶. En primer lloc, s'ha observat que el «Círculo» tenia una gran preocupació per l'ensenyament concretada amb la creació de classes de solfeig i piano²⁷, conjunts corals²⁸ i classes nocturnes pels fills dels socis²⁹. S'ha observat, també, una preocupació pel teatre ja que, contínuament, es veu com es celebren funcions teatrals. Finalment, la premsa local de principis de segle reflecteix com el «Círculo» ofereix, molt sovint, conferències sobre temes que fan referència a la classe obrera i a la religió.

La Constancia. Societat fundada el 1886³⁰. Es dedica als socors mutus i a donar assistència mèdica als seus socis. En un primer moment estava dirigida i

¹⁸ AHMI. CORRESPONDENCIA-SORTIDES. 17 Abril 1894

¹⁹ AHMI. CORRESPONDENCIA-SORTIDES. 14 Juliol 1903

²⁰ Es celebraven coincidint amb les Festes Patronals del poble. *Eco de Inca*, 21 Julio 1900

²¹ Per l'agost de 1901 actuarà en el local del club el famós guitarrista Calatayud. *Heraldo de Inca*, 8 Agost 1901

²² *Heraldo de Inca*, 3 Enero 1901

²³ *Eco de Inca*, 23 Junio 1900

²⁴ *Heraldo de Inca*, 22 Agosto 1901

²⁵ *Heraldo de Inca*, 16 Mayo 1901

²⁶ ACOCI. *Libro de Actas*, 20 Maig 1900

²⁷ ACOCI. *Libro de Actas*, 28 Novembre 1901

²⁸ ACOCI. *Libro de Actas*, 20 Abril 1920

²⁹ ACOCI. *Libro de Actas*, 31 Octubre 1901

³⁰ *Ca-Nostra*, 1 Abril 1929

destinada a cubrir les necessitats de la burgesia inquera: «al bien general de las clases componentes de la sociedad, -comerciantes e industriales-»³¹. Però ràpidament va disposar d'un nombre molt elevat de socis, en la seva major part, obrers i famílies pobres que, associats a «La Constancia», disposaven d'assistència mèdica. Ja el 1900 tenia uns 600 socis i comptava amb una biblioteca, una escola nocturna d'instrucció primària i una escola de dibuix³², a més d'organitzar conferències culturals i científiques i equips de futbol, la qual cosa permeté a dita societat arribar a disposar el 1929 d'uns 1200 socis³³.

La Justicia i El desarrollo del arte. Aquestes dues són les associacions obreres més importants d'Inca a finals del S.XIX i principis del XX. «El desarrollo del arte» es fundà a Inca el 1900 i defensà els treballadors de la fusta a partir dels postulats socialistes³⁴, sobretot, en una important vaga que s'inicià per l'octubre de 1900, on es reclamava la reducció de la jornada de treball. D'«El desarrollo del arte» no en coneixem activitats d'oci però sí de «La Justicia», societat formada per obrers del sector de la sabata i fundada el 1901. «La Justicia» va aprovar els seus estatuts pel juliol de 1901 amb els quals intentava defensar els obrers a partir de: «recojer las últimas enseñanzas de los propagandistas de la causa obrera, celebrar conferencias sobre temas económicos i de cuestión social, recolectar libros, revistas y periódicos que traten de la defensa de la clase proletaria»³⁵. El local de «La Justicia» va ser clausurat durant la dictadura de Primo de Rivera ja que era considerada com a associació anarquista³⁶. Durant el 1936 els seus directius foren detinguts³⁷. De les activitats d'oci que organitzà «La Justicia» només coneixem la celebració del Primer de Maig d'acord amb les consignes anarquistes (Miralles 1992).

1.2.1931-1936: L'oci de les associacions

La situació de les associacions durant la II República varia considerablement respecte a aquella que hem exposat a l'anterior punt i que corresponia a finals del S.XIX i principis de S.XX. En el període que ara estudiarem les associacions abandonen quasi completament l'organització d'activitats teatrals i d'espectacles de qualsevol mena, que passen a ser organitzats per empreses dedicades exclusivament a l'oci o per les institucions públiques. Aquest procés pot observar-se clarament amb el següent fet: entre 1883 i 1901 hem vist com moltes associacions inqueres organitzaven balls de carnaval, ara, durant la II República, les associa-

³¹Revista de Inca, 8 Mayo 1886

³²Eco de Inca, 27 Enero 1900

³³Ca-Nostra, 1 Abril 1929

³⁴Dins els seus estatuts hi ha un article en el que es proposa l'ingrés dins la «Unión General de Trabajadores»

³⁵Reglamento de la sociedad de obreros zapateros de Inca titulada la Justicia. Tipografía de Sastre y Pieras, 1901

³⁶AHMI. Informe clausura La Justicia-1925. Lligall Provisional.

³⁷AHMI. Relació de partits i directius detinguts, Octubre-1936. Lligall Provisional.

cions continuen organitzant balls de carnaval, però tenen la competència de l'empresari del «Teatre» que organitza una festa amb orquestres i ballarines professionals. Paral·lelament a aquest procés de pèrdua de protagonisme de les associacions en determinades activitats, veurem com durant aquest període algunes societats queden molt lligades a les agrupacions polítiques del moment i centren l'atenció en l'organització de conferències o mítings polítics. Durant el període 1931-1936 tenim com a associacions més destacables les següents:

Milicia Angélica. Creada el 1931 i dirigida pel prevere inquer Josep Aguiló³⁸. Els seus actes més importants eren la participació a les funcions religioses, organització de recitals poètics i vetllades literàries. Organitzava contínues conferències les quals tenien un marcat to antisocialista i antirepublicà. En el seu local es pogueren escoltar conferències del regidor integrista Gabriel Cortés³⁹, de Manuel Andreu Fontirroig⁴⁰, de Manet⁴¹ i es feren actes de propaganda de la política de Gil Robles⁴².

Auto Club Central. Aquesta associació provenia del «Club Velocipedista Inca» creat a finals del S.XIX (S. Gual 1986). Era el centre de reunió dels industrials d'Inca⁴³.

Círculo de Obreros Católicos. Durant aquest període segueix la mateixa tendència que s'havia marcat des de la seva creació i que es fonamenta en una lluita a favor de la recristianització de la societat i contra el socialisme. Així doncs, durant les vetllades musicals i literàries se sentiran frases com aquesta: «los alborres de la renovación española están en la vuelta a la cruz»⁴⁴.

Casino Republicano Federal. Era el centre de reunió de la majoria que governava el municipi d'Inca. Segons el setmanari local per l'abril del 1932, tenia un total de 163 socis i eren freqüents les conferències a favor del socialisme i sobre la classe obrera: «La Historia del socialismo» a càrrec d'Antoni Mateu⁴⁵, «La educación estética» a càrrec de Ma. Teresa Ortega, «El obrero y la República» a càrrec del cap de telégrafos d'Inca, etc...

La Justicia. Durant aquest període pren una importància destacable com a associació organitzadora de la festa del Primer de Maig. Amb motiu d'aquesta festa «La Justicia» omplia, any rera any, el «Teatro de Inca».

A part de les associacions fins ara anomenades hem de citar-ne d'altres com «Centro Instructivo-Constancia», «Club Democrático», «Juventud Republicana», «Progreso Rural», «Sindicato Obrero La Paz», però que tingueren un paper molt reduït, unes perquè han perdut l'empenta i la vitalitat inicial, altres perquè just en aquest període acaben de néixer.

³⁸La Ciudad, 7 Junio 1931

³⁹La Ciudad, 14 Noviembre 1931

⁴⁰Va parlar sobre la política i el paper de la dona. La Ciudad, 19 Diciembre 1931

⁴¹La Ciudad, 1 Enero 1932

⁴²La Ciudad, 12 Diciembre 1931

⁴³El 1931 el seu local servirà de lloc de reunió pels fabricants de calçat. La Ciudad, 14 Noviembre 1931

⁴⁴La Ciudad, 28 Noviembre 1931

⁴⁵La Ciudad, 5 Diciembre 1931

En aquest període de 1931-1936 és fan, de forma molt freqüent, mítings organitzats per agrupacions polítiques i que es converteixen en actes on hi van milers de persones. Entre 1931 i 1932 tenim notícia dels següents:

- Maig de 1931: Organitzat per la «Confederación Regional el Trabajo de les Balears» a la plaça de toros. Hi varen intervenir sindicalistes catalans, A. Jimenez i M. Mascanell, el president de «La Justicia» i el delegat de la «Confederación Nacional de Trabajadores», J. Cortés⁴⁶.

- Maig 1931: Organitzat pel «Centro Republicano Federal» de Inca. Es va fer propaganda electoral socialista⁴⁷

- Abril 1932: Organitzat per «Unión de derechas». Es va celebrar a la plaça de toros d'Inca amb l'assistència d'un es 10 mil persones⁴⁸.

- Abril 1932: Organitzat per «Alianza de Izquierdas-Partido Republicano Democrático Federal». A la plaça de toros van assistir-hi unes 3000 persones que pogueren escoltar a Ramon Franco, Angel Samblancat, Eduardo Barriobera i Rodrigo Soriano, entre d'altres⁴⁹.

- Maig 1932: míting de caire tradicionalista celebrat al «Teatre d'Inca». Hi participaren, entre d'altres, María Rosa Urraca Pastor⁵⁰.

Finalment, dins aquest gran apartat que dedicam a l'oci de les associacions no ens podem oblidar les activitats que organitzà l'Església inquera ni de les associacions que sorgeixen al seu voltant. Ja hem indicat anteriorment la forta presència que tingueren els estaments eclesiàstics a diversos grups inquers com el «Círculo de Obreros Católicos», «La Milicia Angélica» i «Sindicato Obrero La Paz». Però a part d'aquestes associacions coneixem l'existència a Inca d'altres grups molt vinculats a l'Església com les «Conferències de Sant Vicenç de Paül», «Les Filles de Maria»⁵¹, «Congregants de St. Lluís»⁵², els associats al «Sagrado Corazón de Jesús»⁵³, «Mares Terciàries», etc. A més, les autoritats eclesiàstiques aconseguien reunir grans masses de població amb la celebració de les típiques Quaranta Hores, exercicis espirituals, sermons quaresmals, processons, novenes, el Mes del Rosari, els Cinc Diumenges de les Llagues, el primer divendres de mes, els set diumenges de Sant Josep, Via Crucis, la Sabatina, visites al Santíssim, Hora Santa...

⁴⁶La Ciudad, 17 Mayo 1931

⁴⁷La Ciudad, 31 Mayo 1931

⁴⁸La Ciudad, 14 Abril 1932

⁴⁹La Ciudad, 14 Abril 1932

⁵⁰La Ciudad, 21 Mayo 1932

⁵¹Heraldo de Inca, 5 setiembre 1901

⁵²Heraldo de Inca, 19 setiembre 1901

2. L'OCI A LES TAVERNES, ALS ESPORTS, ALS ESPECTACLES I A LES FESTES (1883-1936)

L'oci a Inca no estava controlat únicament per les associacions. Fora d'elles es generaven tot un conjunt d'activitats d'oci que tenien la seva pròpia normativa i organització.

2.1. Les tavernes

El nombre de tavernes, des de finals del S.XIX fins als anys 30 del XX, serà creixent. Així, tenim que a la darrera dècada del S.XIX el nombre de tavernes, fondes i cafès, segons la Matricula Industrial, es trobava entre 15 i 20. Però aquest nombre es veurà quasi triplicat en els anys 30 i, per exemple, tenim que el 1935 hi havia a Inca un total de 47 tavernes⁵⁴.

Les tavernes varen ser per a les autoritats una font contínua de problemes per la qual cosa les ordenances municipals dedicaren un conjunt de normes, intentant garantir un mínim d'ordre dins la població. A les ordenances de 1885 tenim 6 articles dedicats a les tavernes en els quals es regulen: la responsabilitat dels propietaris dels establiments en quant als desordres produïts dins les tavernes, els permisos d'obertura d'establiments, la presència de menors d'edat, la prohibició dels jocs d'atzar i d'envit, els horaris de funcionament i sancions pels embriacs i les tavernes a on s'embriaguin. A les ordenances de 1918, a més de reparèixer els articles de 1885, hi figuren articles referents a l'adulteració i bon estat de les begudes, a les característiques sanitàries dels locals, la reglamentació sobre el joc de billar i la il·luminació dels locals.

Les tavernes s'han de lligar sempre a la presència dels jocs d'atzar, d'entreteniment i a l'existència de determinats grups amb aficions comunes. En aquest sentit, tenim referències que ens confirmen que durant la dècada del 80 del S.XIX, determinades tavernes disposaven del joc del billar⁵⁵ i que els jocs prohibits eren bastant freqüents⁵⁶. Quant al paper de les tavernes com a punt de reunió de grups amb aficions comunes, s'han de tenir present les tavernes dels seguidors de deter-

⁵³Heraldo de Inca, 29 agosto 1901

⁵⁴AHMI. TRIBUTACIÓ. Matricula Industrial-1935

⁵⁵ En una carta que envia el batle d'Inca al Governador de la província es diu: «en el café de Bartolomé Fiol Beltrán observé que se estaba jugando al billar». AHMI. CORRESPONDÈNCIA-SORTIDES, 12 Febrer 1886.

El joc del billar perdurà fins a la II República. Tenim referències sobre 4 billars situats a quatre tavernes diferents. AHMI. TRIBUTACIÓ. Matricula Industrial-1935

⁵⁶ Les dades que hem obtingut sobre els jocs prohibits han fet sempre referència a l'aplicació de sancions als propietaris dels locals a on es juga i a la detenció dels jugadors per part de les autoritats locals. El cas més espectacular que hem descobert és el que es va donar pel novembre de 1892. Aquest any sabem que el batle va ordenar una operació de vigilància a un local de joc i que va finalitzar amb la detenció de 15 persones i el requisament de 3 jocs de cartes i 344,84 ptes. AHMI. CORRESPONDÈNCIA-SORTIDES, 7 Novembre 1892

minats equips de futbol o toreros⁵⁷ ... Les tavernes, amb tota seguretat, tendrien un màxim de públic els dissabtes a vespre i els diumenges, acabada la jornada de treball i rebuda la paga setmanal.

2.2. Els esports

En aquest període que analitzam, l'activitat esportiva es multiplica. L'esport es desenvolupa en dos nivells: per una part, hi ha una activitat esportiva que es genera entorn a l'oci i que és molt difícil de quantificar ja que és una activitat que es realitza de forma privada mitjançant excursions, natació, jocs d'al·lots, jocs de cafè, etc...; per altra part, hi ha una activitat esportiva que sorgeix, primer, de les associacions i, després, de les institucions públiques i empreses privades que dona lloc als espectacles esportius de masses. En aquest darrer cas la informació existent és molt abundant ja que és gran la transcendència que té l'esport de masses.

Deixant de banda petites associacions que organitzen activitats esportives («Football club inquense», 1922; «El Sport», 1919; «Sociedad Colombófila», 1931), hem de passar a analitzar el paper que tingué quant a l'organització d'activitats esportives el «F.C. Contancia». Aquest club sorgí d'una escissió de la societat de socors mutu «La Constancia» a finals de la dècada dels 20⁵⁸. Ja en els anys 30 actuava com una empresa privada, oferia diversos espectacles esportius al camp del «Cos»⁵⁹. Durant els anys 30 el club Constància participà en el campionat de futbol de Mallorca i fou el primer equip mallorquí que participà a la Copa d'Espanya (el 1934, dins aquesta competició, s'enfrontà al FC Barcelona). Però el club Constància organitzava, a part de l'espectacle futbolístic, altres activitats: torneigs de futbol per a grups d'amateurs⁶⁰ (generalment grups d'obrers), jocs de billar, dominó i parxís, festivals esportius els dies de festa⁶¹, campionats d'atletisme amb carreres, salts de perxa, salt de longitud, llançament de disc, de pes, etc...

Finalment, hem d'indicar que no tan sols organitzava espectacles esportius el club Constància, sinó que durant la II República es creà un hipòdrom el qual reunia una gran afició provinent de tota la comarca, fet que generava importants beneficis al comerç inquer⁶².

⁵⁷Per futures investigacions s'ha de tenir present que les fonts orals són de gran ajuda per discernir els grups que es reunien a cada taverna. Malgrat tot hem pogut conèixer, gràcies a la premsa de l'època, 3 tavernes d'Inca que el 1931 reunien afició taurina: el café de Can Casimiro, el café de Can Pau i el café Marquesí.

⁵⁸Ca-Nostra, 1 Abril 1929

⁵⁹El Cos fou inaugurat durant la temporada 1929-1930 i tenia una capacitat per 1700 persones (Quetglas 1982)

⁶⁰La Ciudad, 24 mayo 1931

⁶¹Aquests festivals, subvencionats per l'Ajuntament, consistien en oferir al públic diverses activitats esportives: futbol, carreres ciclistes, pedestres, exercicis atlètics, gimnàsia...La Ciudad, 30 Abril 1932

⁶²La creació d'un hipòdrom a Inca va generar fortes discussions dins l'Ajuntament. Segons alguns polítics no suposava cap benefici per a la població ja que introduïa el «perjudicial» joc de les travesses. AHMI. GOVERN. Llibre d'actes, sessions 10 i 31 de Març 1933.

2.3. Els espectacles: cinema, teatre i toros

Hem de començar el present apartat indicant que a Inca, aquests espectacles, sobretot el cinema i el teatre, segueixen una tendència que consisteix en què dits espectacles passen per una primera fase en la qual la seva difusió es centra en nuclis reduïts, generalment locals d'associacions, per després generalitzar-se, amb més o manco variacions, entre la població. El cinema segueix el següent procés. Apareix per primer cop el 1904 en el local de l'associació «El Círculo» projectant-se durant 15 dies unes pel·lícules (S.Gual 1986). El 1907 s'instal·la un cinema en els locals de la societat «El Centro» (S.Gual 1986). En aquests dos casos el públic que va seguir les funcions fou molt poc mombrós. El primer cop que l'oferta del cinema es generalitza i arriba a gran part de la població és a partir de l'arribada a Inca d'un empresari de cinema ambulant el 1908. Un altre moment en què l'oferta augmenta és quan s'inaugura l'empresa «Teatro de Inca» el 1914. L'oferta del «Teatro de Inca», com es pot veure als anuncis de la premsa inquera dels anys 20 i 30, es combinava, per una part, amb la projecció de pel·lícules i, per altra, amb funcions musicals i de ball. L'oferta de projecció de pel·lícules del «Teatro de Inca» s'ampliava amb la d'altres sales i locals. Així, tenim notícies, durant els anys 30, del funcionament de la sala «Cine Moderno» i l'adaptació de la plaça de toros com a cinema durant l'estiu. L'aforament total de les dues sales, «Teatro de Inca» i «Cine Moderno», l'any 1935 ens dona un total d'un total de 1200 persones i si es suma l'aforament de la plaça de toros s'arriba a un total de 6000 persones que, durant l'estiu, podien acudir al cinema. Aquestes xifres són un clar exponent de la massificació que es dona dins l'oci a Inca i del nivell d'organització i recursos de què havien de disposar les empreses organitzadores.

Quant al teatre, s'ha d'apuntar que el procés de massificació no és tan acusat com en el cinema. En un primer moment, principis del S.XX, com ja hem vist a l'apartat dedicat al moviment associatiu, el teatre està molt present en determinades associacions. Pareixeria obvi que amb la creació del «Teatro de Inca», el 1914, les funcions teatrals s'haurien d'haver popularitzat, però el teatre, segons les fonts consultades, només es popularitzava i massificava en determinades funcions. Si venia a actuar a Inca una bona companyia el Teatre no s'arribava a omplir. En canvi, ens diu la premsa: «...en la Plaza del Ganado se celebra una función de teresetas y el público no cabe en la plaza»⁶³. Un moment en què el «Teatro de Inca» s'omplia era durant la celebració de la Festa del Primer de Maig organitzada per «La Justicia». Per exemple, pel Maig de 1931 va actuar a Inca la companyia de Francesc Fuster, conegut com un personatge republicà i d'esquerres, representant les obres «El Primero de Mayo» i «Los dioses de la Mentira»⁶⁴. Pel Maig del 1932 la mateixa

⁶³La Ciudad, 8 Agosto 1931

⁶⁴La Ciudad, 3 Mayo 1931

companyia va representar l'obra «La Aurora» de Joaquim Dicenta i es va projectar la pel·lícula «La Marsellesa»⁶⁵.

Les curses de braus seran, també, un dels espectacles que contarán amb una major assistència de públic. A Inca, ja des de la primera dècada del S.XX, es compta amb una plaça de toros la qual té un aforament d'unes 5000 persones. Abans de l'existència d'aquesta gran plaça n'existia una de més reduïdes dimensions construïda a la dècada dels 90 del S.XIX⁶⁶. Les curses de braus solien estar organitzades per l'Ajuntament, durant les festes patronals, per les tavernes, i per les associacions⁶⁷.

A part de les curses de braus hi havia altres espectacles organitzats amb animals, com bregues de cans, bregues de galls, missions de força, etc. Aquests espectacles, sovint, es realitzaven de forma molt espontània i fora de la llei i, per tant, no ens han quedat molts de testimonis de la seva activitat. Sabem, per exemple, que per l'abril de 1901 es feren unes missions per provar la força d'un mul⁶⁸ o que el 1893 es feien bregues de cans sense permís de l'autoritat⁶⁹.

2.4. Les festes populars

Les festes populars per excel·lència són les que es celebren amb motiu de la festivitat dels patrons del poble. Malgrat hi hagi altres festes populars al llarg de l'any, les patronals són les que reuneixen a un major nombre de públic. En el període analitzat, des de principis del S.XX als anys 30, les festes populars experimenten una grans canvis tant en activitats com en assistència de persones. Així doncs, tenim que el juliol de 1900 els actes de les festes patronals descrits a la premsa inquera⁷⁰ són molt similars als que va descriure l'Arxiduc a la seva obra per qual-sevol poble rural de l'illa, és a dir: completes, ofici major i sermó; focs d'artifici amb música; curses de braus; ball a l'estil mallorquí i carreres d'homes, dones, nins i bicicletes. Però els canvis es comencen a notar si examinem la premsa inquera de forma més detallada. En primer lloc trobam la introducció d'una activitat nova: les carreres de bicicletes que en pocs anys s'han popularitzat. En segon lloc, durant la celebració de les festes patronals es genera una sortida de població d'Inca en direcció a la zona del MalPas (Alcúdia)⁷¹. Hem de pensar que, de totes maneres, la població que pot accedir a la zona costanera és molt reduïda, únicament, una dotzena de famílies de propietaris, advocats, notaris o industrials⁷². A partir del

⁶⁵La Ciudad, 30 Abril 1932

⁶⁶AHMI. OBRES PARTICULARS, 1893. Lligall Prov.

⁶⁷La Ciudad, 14 Abril 1932

⁶⁸Heraldo de Inca, 11 Abril 1901

⁶⁹AHMI. EXPEDIENTS DE SANCIONS, Març 1893.

⁷⁰Eco de Inca, 14 Julio 1900

⁷¹«...son muchas las familias de esta ciudad que huyendo del rigor de la estación han salido para el Mal-Pas, con el fin de pasar la presente temporada en tan pintoresco sitio». Eco de Inca, 14 Julio 1900

⁷²Hem de pensar que la colònia del Mal-Pas, segon ens diu Ventayol a la seva «Historia de Alcudia», a la dècada dels anys 20 estava formada per una trentena de cases

S.XX s'inicia un procés de canvis dins les festes patronals i, any rera any, l'Ajuntament incorpora noves activitats al programa, però, al mateix temps, algunes activitats, com és el cas dels balls mallorquins, passaran a un segon terme i quasi s'oblidaran. Paral·lelament a dit procés es produeix una secularització de les festes que culminarà amb l'arribada al poder dels republicans als anys 30. Si el 1900 trobàvem un programa de festes patronals molt escafit, el 1931 les festes patronals tenen un programa molt més extens que ofereix 5 dies d'activitats d'oci per al poble. El primer dia: cercavila amb caperrots, revetlla i ball amb una orquestra de jazz; el segon dia: cercavila amb banda, celebracions religioses, repartiment de diners als pobres, partit de futbol, concert de banda, verbena amb orquestra de jazz i focs d'artifici; el tercer dia: cercavila i verbena; el quart dia: jornada coral a la plaça de toros i verbena; el cinquè dia: cercavila, homenatge a la República, cursa de braus i verbena.

Finalment, hem de dir que dins l'oci hi conviuen, com a la indústria, velles i noves formes d'organització. Aquest fet es dona d'una manera més destacada i es pot comprovar d'una forma més evident dins les activitats de les festes populars. Per tant, veurem com en els anys 30 del S.XX, quan ja s'han imposat les verbenes amb música de jazz, encara es celebren les revetlles amb balls mallorquins. A part d'aquest cas hem pogut observar altres festes on hi ha activitats d'oci tradicionals:

- Festa del gremi de curtidors en honor a Sant Cristòfol. Es celebren actes religiosos, balls mallorquins i focs d'artifici⁷³.

- Festa del Convent de Sant Domingo amb balls mallorquins i focs d'artifici⁷⁴.

- Festa del Puig de Santa Magdalena amb funció religiosa, carreres i balls mallorquins⁷⁵.

- Festa del Bugiot celebrada la víspera de Sant Joan o Sant Pere, amb forta tradició a zones rurals, durant la qual es realitzaven disbauxes i es permetia, durant el vespre, l'entrada a qualsevol propietat per a collir fruita⁷⁶

L'OCI I LES ASSOCIACIONS A ALAIOR

A partir d'aquest apartat, plantejarem l'oferta de les distintes associacions que, bàsicament, van actuar en el període 1924-1936, i que nosaltres en tenim constància de les seves activitats, per la correspondència que aquestes van mantenir amb l'Ajuntament d'Alaior. I ho volem fer així, perquè si bé ja hem donat algunes pinzellades de les més representatives, no volem induir als possibles lectors a fer-se una imatge que no tenguí massa a veure amb la realitat; si només estudiéssim les entitats més importants, sense tenir en compte les restants, el que ferí-

⁷³Heraldo de Inca, 11 julio 1901

⁷⁴Heraldo de INca, 8 agosto 1901

⁷⁵Eco de INca, 28 julio 1900

⁷⁶ Les ordenances municipals de 1885 prohibeixen la celebració del «Bugiot» baix pena de 5 pessetes

em seria construir un tòpic sobre un parell d'aquestes, mentre que amb l'estudi actual i amb la poca informació de què disposem, el cert és que ens podrem fer una idea aproximada de l'activitat que es vivia en el poble d'Alaior. Aquí rallarem de societats de caràcter lúdic, social i benèfic, especialment, aspectes que en ocasions se solen confondre pel fet que ens són difícils de separar i, per tant, poder classificar. Amb aquesta idea inicial, hem de dir que la informació ha estat, bàsicament, extreta de l'Arxiu Municipal d'Alaior (AMA), de la secció 14a. (memorials i cartes, entrades secció associacions); la font arxivística va acompanyada d'informacions que haguem pogut recuperar d'altres indrets, com seran entrevistes, premsa, memòries i estatuts. Amb tota aquesta informació, intentarem explicar i exposar clarament aquest pilot de dades i informació, per conèixer un poc una societat que amb el pas del temps, va veure com la indústria s'introduïa d'una manera pausada dins la nostra societat.

A) Parròquia de Santa Eulàlia

En la documentació treballada, hem trobat poca informació sobre les activitats religioses del poble, fet aquest que no ens ha de sorprendre, ja que les distintes activitats que es desenvolupaven al llarg de l'any litúrgic, a més de què es van complint un cicle anual¹, són activitats que ompleixen l'oci dels fidels catòlics i generalment sortirà informació en la premsa catòlica; per altra banda, si bé és ver que s'arreplega una gran quantitat de gent entorn als distints actes religiosos, no és manco cert que aquests són actes d'afirmació de la seva creença en la fe catòlica: a l'anar-se repetint cada any, el cert és que els historiadors hi han invertit poc temps en el seu estudi. Una qüestió distinta és la discussió de l'us de la trona i els missatges que s'enviaran des de la mateixa als fidels que, setmanalment, acudeixen a la casa de Déu per complir amb el preceptiu marcat. Disposam de poques apuntes, i totes estan localitzades entre 1932 i 1933: és un moment en què l'Església i el clergat és especialment el centre de les crítiques liberals i llibertaris. L'ecònom de la parròquia ha d'avisar les autoritats locals, dient que cada diumenge, durant tot l'any, a la Missa Major es predicarà l'Evangelí; ja al capvespre, després del cant de Vespres i Completes, s'ensenyarà un punt de la Doctrina Cristiana (escrit enviat el 23.07.1932). Més endavant (13.08.1932), Joan M. Pons, ecònom, avisa de què en la festivitat de la Verge Santíssima, durant la missa solemne, es dirà un sermó. Posteriorment, el mateix ecònom, Sr. Joan M. Pons (24.10.1932), avisà que, a més del sermó de la missa solemne, es predicaria en la «funció del vespre» un altre sermó. Ja dins l'any 1933, Nicolau Villalonga informa del sermó votiu dedicat a Sant

¹ Al respecte, podem consultar les següents obres, les quals ens indiquen quines eren les activitats religioses i els seus cicles anuals: FERRER GINARD, ANDREU (1927): **Ethologia de Menorca, o sien, costums i preocupacions que se conserven en aquesta illa**. Folk-lore Balear, volum V. Tip. Cat. de A. Ferrer (Artà), Mallorca. PONS BARBER, JOANA; MARTI PONS, VICTOR (?): «Tradicions populars-religioses d'es temps passat». **Revista de Ferreries**, 27 pàg. Ferreries

Diego(07.01.1933); i serà el mateix prevere, Nicolau Villalonga, qui va anunciar que l'endemà, es faria un «sermón votivo» a l'església de Sant Diego (21.01.1933).

B) Instrucción popular

Sabem que Llorenç Olives, president d'aquesta entitat, va demanar permís per fer el 29 de juny (dia de Sant Pere) una vetllada artística per a la distracció dels socis(27.06.1932); en la mateixa s'havien de dir poesies per a infants i fer drames en un acte: els títols eren «La ciencia más que el poder» i «Pero alguien desbarató la fiesta». Posteriorment, Joan Martí, vice-president de la mateixa entitat, informà que durien a terme una vetllada artística amb el drama en cinc actes, d'en Fola Igúrbide, «El pan de piedra». El 25 de novembre de 1932 n'era el president, Sebastià Mercadal.

C) Escuela nueva

Les activitats que es van desenvolupar en l'Escola Lliure d'Alaior s'han d'entendre dins l'àmbit d'ensenyament que els educadors volien oferir als alumnes i pares, amb la mentalitat racionalista de l'època. Per tant, l'escola no tan sols complirà l'aspecte d'ensenyament i normes de conducta per als seus alumnes, sinó que també, i això era més important, era educar als seus pares en un conjunt d'aspectes importants de la vida. Per tant, ens adonam que aquestes activitats, per una banda són educatives, mentre que per altra banda observam que també omplen part del temps lliure dels pares².

Les activitats que tenim enregistrades, totes elles, pertanyen a l'any 1929, un any abans de l'explosió social de la població. Bàsicament són conferències el que es desenvolupen, tot i que també constatarem una vetllada musical: Francesc Salom Salom assabenta a l'Ajuntament que el proper dissabte, 26 d'octubre, l'advocat Florian Ruíz dictarà una conferència sobre el tema de «La delincuencia infantil»(25.10.1929); C. Pons Català, el dissabte 26 de novembre, va impartir una conferència sobre la «Importancia y aspectos que se derivan del estudio de la Historia»(08.11.1929); al cap de poc temps, sabem que F. Pons Menéndez va rallar sobre «La ley y la moral» (06.12.1929), el dissabte 7 de desembre. La darrera conferència constatada va ser la que s'havia de fer una setmana més tard, el dissabte 14, i que es realitzaria el 21 desembre; seria F. Catchot Vanrell qui rallaria sobre «El naturismo en la vida de los pueblos». Quant a altres ocupacions, constatarem la vetllada musical que van organitzar i portar a terme els alumnes i ex-alumnes de l'esmentada escola el 23 de novembre de 1929: l'acte es va iniciar a les nou del vespre.

² Vegeu MARQUÈS SINTES, MIQUEL. *Industrials i artesans de Menorca. El cas d'Alaior (1852-1936)*, pàg. 147-149. Vam aprofundir aquesta qüestió en la nostra comunicació «La premsa i la qüestió social a Alaior, durant la Segona República», presentada a les **XII Jornades d'Estudis Històrics Locals**.

D) *Unión y Solidaridad*

Poca informació tenim sobre aquesta societat femenina; tan sols en sabem que l'u d'octubre del 1926 van traslladar el seu domicili social al carrer Reina, núm. 1 (actual carrer del Porrassar Nou i el Porrassar Vell).

E) *Unión Patriótica de Alayor*

No coneixem les activitats d'aquesta entitat, però el cert és que el 5 de setembre de 1927, el Delegat de Govern va enviar un telegrama a la mateixa perquè, urgentment, fessin l'elecció de la reorganització d'Unión Patriótica de Alayor. La resposta va ser unànime i contundent: es van tan de pressa que, segons la informació de què en tenim constància, va ser elegit el sr. Constantino Pons Villalonga, fent la funció de cap local, mentre que els vocals elegits van ser: D. Antonio Pons Carreras, D. Pedro Florit Camps, D. Lorenzo Pons Pons, D. Gumersindo Pons Pons i D. Bernardo Villalonga Salom.

F) *Sociedad de Socorros Paz y Unión*

Societat mutualista, la trobam embolicada en la qüestió política i social³. De les poques dades que en tenim, sabem que l'entitat es va traslladar l'u d'octubre del 1926 al carrer Reina, núm. 1, essent la nova seu del grup en qüestió. Més endavant, el 28 d'abril ens assabentam de què la societat demanà permís per a la seva festivitat de Ntra. Sra. Verge de Montserrat, patrona de l'entitat, per fer una concentració de tota «la seva força del partit a Alaior», el primer de maig: es diria una missa primer, i després anirien a l'alzinar del Sr. Salort, on es reunirien i hi farien un concurs de tir(28.04.1927).

G) *Los provisosores del provenir*

Entitat que promovia l'estalvi, en tenim una referència d'aquesta en la qual la secció d'Alaior va organitzar una conferència per al 12 de febrer de 1926, a la qual hi assistiria el fundador de l'entitat, Francisco Pérez Fernández, reunint-se a l'Ajuntament i on es rallaria dels avantatges que s'obtenien gràcies a l'ajut del Banco Popular de Previsores.

H) *Agrupación monàrquica*

Entitat política conservadora de la població; en el casino, conegut popularment amb el nom d'Es Monarca, s'hi van haver de desenvolupar més activitats de les que nosaltres tenim constatades. I afirmam l'anterior, perquè tan sols tenim tres actes verificats, un l'any 1924 i els altres dos l'any 1929: no pot ser que una de les entitats de més pes de la població desenvolupés tan poca activitat social. Només veure

³ MARQUÈS SINTES, MIQUEL. *Industrials i artesans...* pàg.58 i 112.

que el 23 d'abril del 1924, Bartolomé Timoner Pons va convidar les autoritats locals a veure el film, gratuïtament, titulat «Cazando fieras en Africa», podem pensar que el cinema hauria de ser una constant des de la seva arribada a Alaior (qüestió aquesta, que encara resta per estudiar). També es va donar alguna conferència: així D. Llorenç Palliser Villalonga, mestre de l'Escola Graduada va dissertar sobre «El amor en la educación» (22.06.1929, dissabte). L'altra conferència constatada és la impartida pel metge d'Alaior, Pedro Cardona, sota el títol de «Paludismo y su profilascis» (18.07.1929), la qual estava emmarcada dins un conjunt de conferències que es van organitzar en la població alaiorenca. Presidents d'aquesta entitat ho van ser Jaume Mascaró (era mestre sabater, amb una fàbrica de 15 obrers) i posteriorment, Bartomeu Timoner Pons. L'entitat «Es Monarca» també va recolzar, econòmicament, en moments de minvada de la borsa de treball existent per donar solució al problema de l'atur, aportant alguna quantitat de diners, de la mateixa forma que també ho va fer el «Círculo Democrático y Republicano»⁴.

I) Centro Deportivo Alayorense

El 16 d'agost de 1924 va néixer una nova entitat, de caire esportiu, anomenada «Centro Deportivo Alayorense»; aquell mateix dia es va presentar la pòlissa per a la seva creació. De l'entitat en tenim poca informació, tot i que podem apuntar l'elecció de la seva directiva, una de tantes, realitzada el 15 de febrer de 1927, per al període d'un any:

- President: Pedro Fortuny Pons
- Vice- president: Gabriel Pons Andreu
- Depositari: Pedro Petrus Pons
- Secretari: El que subscriu (?)
- Vocals: Francisco Melià Casado, José Melià Riudavets, Miquel Sintes Florit i Miquel Morlà Melià.

J) Centro de Cultura y Forma

Sabem de la seva existència per una petició en la qual el «Centro de cultura y formación moral, social y religiosa» demanava permís per a jugar al camp de l'»Alayor», conegut pel nom de «Los Pinos», contra un equip de Ciutadella.

K) Centro de Buenas Lecturas

Associació fundada el 5 de març de 1904, essent una eina per a fomentar i reforçar el catolicisme dins la societat alaiorenca, a més de contrarestar la propaganda revolucionària; en aquest sentit, la fundació d'aquesta entitat, estava en línia amb les reformes que l'església catòlica estava portant a terme des de finals del

⁴ MARQUÈS SINTES, MIQUEL. *Industrials i artesans...* pàg. 116.

segle XIX i, especialment, seguien les pautes marcades per Píus Xè⁵. Aquesta societat, el 15 de juny de 1931, organitza una conferència que impartiria el missioner Vicent Queralt, avisant que faria «una hojeada a nuestra moderna sociedad y un grito de optimismo y de esperanza».

L) El Porvenir de la Vejez

Aquesta associació es subtitulava «Sociedad obrera, cooperativa y de socorros mutus»; va ser fundada al 1900, i a diferència de la seva precedent⁶, a més d'oferir el socors mutualista als seus afiliats, també desenvolupava altres activitats: aquesta associació recolzava la instrucció dels seus associats, la cooperació i el foment de l'estalvi; així i tot, aquesta era una associació de caire privat, ja que el que avui en dia coneixem com a Seguretat Social, encara no estava del tot desenvolupada a Espanya.

D'aquesta associació, de caràcter mutualista, en tenim referències de les seves juntes generals ordinàries⁷ i de les extraordinàries⁸; els socis se solien reunir en el Casino Castell, fins que l'any 1927 es traslladaran al saló d'actes dels «Hermanos de la Doctrina Cristiana».

M) Fin de Siglo

Aquesta societat, de caire lúdic, és el precedent del que posteriorment seria «Casino Republicà», el «Círculo Democrático y Republicano»; de la mateixa en sabem ben poca cosa (REURER, 1992:20) «i segons el senyor Castell: «Aquesta societat era anònima; el capital fundacional(40.000 pts.) va ser aportat per En Salort, Es Mestre «Xicu», el seu avi(Joan Castell), el doctor Torres i en «Pericu» Fàbregues. Poc a poc, la societat es va anar polititzant fins que es transformà en el «Círculo Democrático y Republicano», que va existir fins l'any 1936. Després de la guerra, els socis fundadors, que eren republicans, el van llogar a la Falange, que pagava 4.000 pts/any. Com que s'esfondrava, no van tenir més remei que vendre'l per 1.200.000 pts. al «Casino», l'any 1962. El «Centro Cultural» va absorbir totes les accions i, per tant, la societat «Fin de Siglo» va quedar dissolta.»»

⁵ MARQUÈS SINTES, MIQUEL. *Industrials i artesans...* pàg. 109.

⁶ La primera societat que tenim constatada a Alaior, com a associació mutualista, és l'anomenada «Socorros Mutuos de Alayor», la qual va acabar de configurar els seus estatuts el 20 de novembre del 1856, tot i que aquests no serien aprovats fins al 7 d'agost del 1858. La seva única funció, sempre segons els seus estatuts, era la del socors mutualista i tenien dret del seu aprofitament ambdós sexes.

⁷ Les juntes generals ordinàries constatades són les de 10.06.1925, 10.06.1926, 11.07.1926 i 07.01.1927.

⁸ Les juntes generals extraordinàries constatades fins al moment són les de 19.04.1925 i la del 11.07.1926.

N) *Sindicato de Oficios Varios*

Si bé, el sindicat amb més força obrera a Alaior va ser La Buena Semilla, aquest només representava els interessos dels obrers del subsector del calçat; amb l'interès per part dels pagesos, d'organitzar-se i demanar solucions als seus problemes, va néixer una nova associació, de caire social, que va abarcar els interessos de tots els subsectors del secundari. Bàsicament, en tenim constància de les seves reunions, durant el període 1932-1933. Les reunions, en caràcter de junta general, les solien realitzar en el «Popular Cinema», saló que pertanyia a la societat «Instrucción Popular», i estava situat al carrer des Banyer, núm. 41. Des del 21 de novembre de 1932, es fan un seguit de juntes generals extraordinàries per discutir i donar solucions al «paro forzoso» que hi havia en aquells moments⁹. Si l'any 1931 havia estat un mal moment per als menestrals, degut a una forta mencabada de feina, seria durant l'any 1932 quan tocaria el torn als pagesos, situació aquesta que a principis de l'any 1933 encara es deixaria sentir; aquest fet, va provocar un seguit de reunions del Sindicato de Oficios Varios durant tot el gener i part del febrer¹⁰. Les reunions que van ser molt intenses durant aquells dies se solien fer es diumenges capvespre a les 15 hores (pensem que el diumenge era el dia en què gairebé tots els pagesos anaven al poble) o bé els dilluns vespre, a les 21 hores. Les reunions, generalment, es van seguir fent al «Popular Cinema», tot i que hem constatat que el 28 de gener la junta ordinària de «la sección campesinos de este sindicato» es va fer en el seu local, al carrer Bolla, núm. 20. La minvada va ser superada, i dins aquell any de 1933, tan sols tenim dues referències més de reunions ordinàries, en les quals s'havien d'arranjar assumptes varis. Sabem que el president de l'entitat durant els darrers esdeveniments va ser Cayetano Sans¹¹. Pensem que el sindicat podria haver perdut força representativa, després d'aquells moments tensos.

O) *Sindicato Agrícola Católico*

El precedent d'aquest sindicat el trobam en l'associació anomenada «El Sindicato Agrícola católico de Alayor», el qual va néixer per a contrarestar l'acció que desenvolupava «La Primera Semilla», de caràcter marcàdament anarquista; en certa manera, les forces conservadores i l'Església, amb aquest sindicat de caire catòlic, s'asseguraven el domini sobre un grup social que, a principis de segle, tenia un gran pes específic entre la població activa (sense oblidar-nos mai de les vinculacions de la dona dins el nucli familiar i la seva influència). Hem de recordar

⁹ Altres reunions, per tractar sobre el mateix tema: 25.11.1932 i 12.12.1932 (dilluns).

¹⁰ Vegeu: MARQUÈS SINTES, MIQUEL A.(1993): «De «sa vaga des Velló» a la guerra civil». In **Industrials i artesans...** pàg. 158-166.

¹¹ Les darreres reunions constatades són les de 08.01.1933, 15.01.1933, 23.01.1933, 28.01.1933, 04.02.1933, 15.07.1933 i 22.07.1933.

que el camp, era un dels llocs on el poder dels conservadors es fa més patent, recordant que a Menorca dominava (encara ho fa avui en dia, essent un 76'19% a l'any 1982, el sistema d'explotació d'amtgeria o conegut com el sistema de Societat Rural Menorquina) el sistema d'amtgeria, o sigui, que el senyor de la possessió, posa la mateixa a disposició del pagès, mentre que l'amo, o sigui, el pagès, s'encarregarà de conrear la terra i cuidar-se de tota la propietat del senyor: els fruits són dividits a mitges; amb la situació de l'amtgeria ben vigent, hom podrà intuir com aplicaven les forces conservadores el seu poder fàctic en el sector primari. Des de l'any 1924 en tenim referències, gairebé constants, d'aquest sindicat; així i tot, són referències sobre la seva festa, el que no vol dir que es reunissin en altres ocasions. La festa del sindicat solia ser el 26 d'abril(dia del patró seu). Se solia fer festa al «Círculo Monárquico»,i es tractaven temes d'agricultura, religió i pàtria; posteriorment, es feia el tiberi al local del col·legi dels «Hermanos de les escoles cristianes»¹². L'estructura de la festa solia ser més o manco la mateixa cada any:

- 9'00 h. Missa de comunió general, es cantaven motets;
- 10'30 h. Missa solemne, cantant els socis del sindicat; i,
- 13'30 h. Tiberi.

Pels programes, sabem que la societat estava situada al carrer de Sant Nicolau, núm. 9 (l'any 1925) o bé que l'associació disposava d'un conciliari per a la seva segura direcció espiritual, per exemple, D. Guillem Pons(1925). El batle solia ser convidat a l'event(1926) i el preu d'un cobert costava al soci 5'00 pts(1926). L'any 1927, el president del sindicat era Antoni Pons, càrrec, que el 1930 estava ocupat per Joan Mora. En alguna ocasió es feia algun acte distint: així seria l'any 1930 quan al saló de l'«Agrupación Monárquica» es van impartir dues conferències sobre la temàtica rural i associativa: Guillem Mir, enginyer agrònom, parlà de l'«Agricultura y producción de la leche», mentre que Francesc Sintes Seguí va incidir el seu parlament en la «Importancia y frutos de un buen sindicato». Els programes també solien anar guarnits de frases i versos per encoratjar els seus socis¹³.

A més de les festes, el sindicat també realitzava alguna junta general ordinària, generalment en el saló d'actes del col·legi dels «Hermanos de les escoles cristianes», on es presentava el balanç de la gestió del sindicat, a més de fer-se la renovació de la meitat de la junta directiva. De totes maneres, la seva activitat es va accentuar durant l'any 1933, quan la situació del camp va ser molt positiva; tot

¹² Activitats de la festa del 15.04.1924

¹³ Així podem llegir: «Nuestras fuerzas labriego juntemos/ en cristiana y patriótica unión/ y a la lucha seguros marcharemos/ arbolando la Cruz con Pendón». «Agricultores, el Sindicato es vuestra defensa». «Unos por otros y Dios por todos». «La cruz y el arado salvarán a España».

Es fa referència, d'una manera clara, a la unió entre el camp (pagesos), l'Estat i l'Església, a més de voler refermar un patriotisme (nacional i local ahora??!!), signe de què tan sols ells en podrien fer-ne evidència.

A l'any 1934, tots els actes es desenvoluparien a l'«Escuela Barçola», dels «Hermanos de La Salle».

i que s'havia sortit de la crisi de feina ni tan sols feia un any, el cert és que aquell any, la producció làctica augmentà de tal manera que van haver de reunir els page-sos per arribar a un acord i davallar el preu de la llet¹⁴.

P) Círculo Democrático y Republicano

En aquesta entitat, fins al 1930, s'hi van desenvolupar activitats de «La Buena Semilla» i de l'«Escola Lliure» d'una forma regular. S'hi organitzaren un gran nombre d'activitats. De fet, s'hi feien actuacions dramàtiques (per exemple, «La bondad de los hijos», el 1924; «Los malos pastores», el 1929...) ¹⁵. Durant els Darrers Dies s'organitzaven operetes, sarsueles i atraccions recreatives per al públic¹⁶. També es solia dur a terme alguna vetllada recreativo-musical; un dels moments més emotius va ser quan, el 30 de març de 1924, es va realitzar una vetllada per recollir diners per als alaiorencs que combatien al Marroc¹⁷. Així i tot, la col·laboració entre el «Círculo Democrático y Republicano» i l'«Escola Lliure» era un fet; així ens ho conta en Pons Josefa(1992:21): «En el Centro Democrático Republicano de Alaior, (Es Comité) como así se llamaba, consiguieron proyectar la mencionada película (Los Cuatro Jinetes del Apocalipsis), para los socios, simpatizantes, padres y alumnos de la mencionada Escuela Libre, para que todo el mundo pudiera darse cuenta de los horrores cometidos durante la guerra». És a dir, existia una certa companyonia entre ambdues entitats, situació que s'esqueixaria a mitjans 1930. Gràcies a la documentació, sabem que durant l'any 1924 el seu president era Llorenç Pons Cavaller, mentre que durant el 1929 ho havia estat Rafel Sintes¹⁸. Com ja s'ha apuntat, el seu origen l'hem de trobar en la fundació de l'entitat «Fin de Siglo». S'ha constatat també, la celebració d'un Primer de Maig, el del 1926, en el qual s'havia de fer una vetllada recreativo-musical, realitzada per afeccionats; en l'intermedi es faria el sàinet «Visita de Inspección» (l'acte havia d'acabar amb un ball). De totes maneres, un dels actes més constatatats al llarg del període 1924-1936 són

¹⁴ En paraules de Joan Mora, el president del sindicat: «...reunir a todos los socios productores de leche para proponerles una rebaja en el precio de dicho artículo, dadas las circunstancias actuales... debido a la mayor y excepcional abundancia del presente año». (04.02.1933)

¹⁵ S'han constatat distintes actuacions al llarg del període estudiat:

* 20.01.1924, actuació dramàtica d'una companyia que ja havia actuat en «El Consey», de Maó, amb l'obra «La Bondad de los Hijos».

* 01.08.1926, representació per un grup d'afeccionats de «El Señor Feudal», acabant amb el sàinet «El sueño dorado».

* 31.04.1929, dimecres, es representaria el drama «Los malos pastores» per actors afeccionats d'Alaior (és una obra d'Octavio Mirbeau).

* 23.12.1929; Rafel Sintes, president de l'entitat, avisa de què ensoldemà, un grup d'afeccionats duien a escena l'obra «La muñeca», en tres actes, amb pròleg de F.Caro Crespo.

¹⁶ El 31.01.1924 l'entitat avisà a les autoritats com pensaven posar en via una sèrie de funcions d'opereta i sarsueles durant aquells dies festius.

¹⁷ Una altra vetllada musical va tenir lloc l'u de novembre de 1929, a càrrec dels deixebles de l'«Escola Nova» i el seu grup artístic: es feren actuacions de cant i recitació de poesies. L'entrada de l'acte social era lliure.

¹⁸ President de l'entitat i fabricant d'Alaior, vivia al carrer Dr.Marcos Martí, 17

les conferències; la temàtica de les mateixes era diversa, però sempre enfocada cap als interessos dels socis i temes eminentment socials¹⁹. A més d'aquests actes, també es van fer juntes generals ordinàries i extraordinàries polítiques²⁰ i mítings²¹.

Q) Ajuntament d'Alaior

Indicarem algunes de les tasques que va haver de desenvolupar la primera entitat alaiorenca, pel fet d'haver de vigilar els distints actes socials multitudinaris, en uns moments de control de la dictadura de Primo de Rivera i dins la Segona República, on també va existir un cert control, on tot i ser lleugerament distint al període polític anterior, també es va fer palès en aquells moments. L'Ajuntament d'Alaior, com un altre qualsevol, rebia els missatges de la Delegació de Govern, des d'on se solien dictar les pautes a seguir en dies festius. Així en tenim algunes notícies sobre els Darrers Dies (Carnaval): a l'any 1925, D. Gerardo Gavilanes Bonhiver, delegat especial del govern de S.M., envia un ban a Alaior, on es prohibeix a la gent el disfressar-se i fer festa durant aquells dies; la prohibició al 1928 seguia essent contundent: no es podia fer festa; arribat un escrit el 24 de febrer de 1930, el Delegat de Govern fa saber al veïnat que durant els dies de Carnaval hi ha unes limitacions, prohibint la sortida d'emascarats i comparses fins a la darrera hora del darrer diumenge, a més d'altres disposicions complementàries: si totes

¹⁹ Les conferències que s'han pogut constatar són:

* 13.01.1924, diumenge, en el Saló d'Actes del CDR, D. Eduardo Alfonso, de Madrid, va donar una conferència de caire naturiste, després de la sessió acostumada de cinema, sota el títol de «Problemas de salud y enfermedad a la luz de la medicina natural».

* 15.06.1929, 4ª conferència, d'un cicle que s'havia organitzat per «La Buena Semilla», en el saló del CDR, a càrrec del mestre de l'Escola Graduada d'Alaior, D. Juan Angel Rives, sota el títol «La chismografía, azote de la humanidad»: s'avisava de què a partir d'aquesta conferències, totes les restants es farien en aquest local, degut a la gran afluència de públic, perquè el local social de «La Buena Semilla» no tenia prou capacitat.

* 28.06.1929, divendres, al saló del CDR, conferència a càrrec de D. Pedro Alberto Ametller, apotecari d'Alaior, sobre «Vulgaridades gastronómicas».

* 06.07.1929, dissabte, 7a. conferència, a càrrec del director de l'Escuela Graduada Nacional, D. Miguel Jolea Aiscala, sota el tema «La formación del ser humano».

* 13.07.1929, dissabte, en el saló del CDR, conferència a càrrec del doctor d'Es Migjorn Gran, D. Antonio Curieses, sota el tema «La cultura en la lucha por la vida».

* 27.07.1929, dissabte, en el saló del CDR, es féu la conferència de clausura del cicle, a càrrec de la Comissió Organitzadora, sobre el tema «El derecho a la cultura».

* 04.04.1930, es fa una conferència que estava pensada fer el 21 de març proppassat, a càrrec de D. Juan Manent Victory, sota el títol de «Formación ciudadana».

* 30.05.1931, conferència del periodista Angel Samblancat, sota el títol de «La República y sus problemas».

²⁰ 18.09.1932 es feu la junta ageneral extraordinària per procedir a la renovació de la junta del comitè municipal del «Partit Republicà» alaiorenc.

²¹ S'han constatat dos mítings:

* 19.11.1932: El CDR informa de què arribaran a Alaior un grup d'excursionistes d'Es Castell, essent l'arribada a la plaça Pi i Margall, i en manifestació entrarien al CDR, fent-se allà un míting.

* 15.05.1933, La FOM faria un míting en el saló d'actes del CDR, essent la temàtica de propaganda sindical.

elles no eren complides, serien castigats. Així ens adonam de l'existència de costums específics per aquesta festa²² i segons la situació política del moment, es dona més o manco llibertat a l'hora de fer festa²³.

I si rallam de festes, hem de dir que la Delegació de Govern també imposava limitacions, tant a la propaganda sindical com a la festa del Primer de Maig. En el primer cas, podem dir que el 12 de març de 1930, el delegat envià un telegrama al batle, on indicava que no s'havia d'autoritzar cap acte de propaganda político-sindicalista en el poble d'Alaior: eren els moments on es covia la demanda de pujada de jornals i que posteriorment desembocaria en la, desgraciadament, famosa «Vaga de les Set Setmanes». Sobre la festa del Primer de Maig en tenim dues de referències, corresponents als anys 1926 i 1927. El 22 d'abril de 1926 el delegat de govern envià una carta al batle d'Alaior, on li recordava que durant el dia apuntat, no s'autoritzaven manifestacions, sinó només mitings, reunions i conferències als domicilis propis de les societats obreres, però no en teatres ni altres locals públics: una comissió de les entitats podia entregar a les autoritats les conclusions a què s'havien arribat durant les reunions. L'any 1927 les condicions imposades pel delegat de govern són gairebé semblants a les de l'any anterior, tot i que en la seva missiva hi afegeix que s'havia de garantir la llibertat per als qui volguessin fer feina aquell dia, mentre els qui no en fessin, no podien demanar cobrar pel que no havien fet. En la Segona República les coses no van millorar excessivament per al sindicat anarquista; el 28 de maig de 1932, el delegat de govern ordenà al batle que no permetés la manifestació que el «Sindicato de Oficios Varios» volia dur a terme, ni tampoc cap altre tipus d'acte; era un moment delicat, degut a la minvada de treball a Alaior, i a Menorca en general²⁴.

El control sobre les activitats dels obrers alaiorencs seguia accentuat a finals del 1930. Va ser Francesc Salom²⁵ qui el 2 de desembre de 1930 va demanar permís per dur a terme una xarxa al local de l'«Escola Nova» per al dissabte, 6 de desembre; havia de tractar-se l'educació infantil, i l'esmentada xarxa havia d'anar a càrrec de D. Angel Muerza, professor de l'Escola Pràctica de Ciutadella, i de D. J. Pons Menéndez, fabricant de sabates de Ciutadella. Segons una circular del 7 de novembre, s'havia de comunicar a la Delegació de Govern l'afiliació política dels

²²Vegeu: MARQUÈS, MIQUEL A.(1993): «Es Darrer Dilluns, només a Alaior». In **S'UII de Sol**, núm. 30, febrer, pàg. 22. MARQUÈS, MIQUEL A.(1993): «I es Darrers Dies, com eren anys enrera?». In **S'UII de Sol**, n_m. 30, febrer, pàg. 23. MASCARÓ MIR, ANA MARIA; GOMILA GABALDÓN, PATRICIA(1990): «Vida i costums d'Alaior». In **Records d'Alaior**, Ajuntament d'Alaior, pàg. 41-51. PORTELLA COLL, JOSEP(1992): **Les festes de Menorca (II): Darrers Dies de Carnaval**. Quaderns de folklore, n_m. 46/47. Col·lectiu folklòric de Ciutadella.

²³Vegeu: MARQUES, MIQUEL A.(1993): «I s'atraquen es Darrers Dies...» In **S'UII de Sol**, núm. 29, gener, pàg. 19.

²⁴ Vegeu: MARQUES, MIQUEL A.»La vaga de les set setmanes o des velló», in **Industrials i artesans...**pàg 136-146

²⁵ Sabater. Vivia a la Plaça Pi i Margall, núm. 6

oradors amb cinc dies d'antelació, cosa que no s'havia dut a terme. Assabentat el batle, es va fer repetir la petició a Francesc Salom, instància que aquest va presentar el 15 de desembre, on deia que els dos oradors ciutadallencs eren de filiació política socialista. El delegat de govern, mitjançant el batle d'Alaior, va prohibir l'acte.

R) *La Buena Semilla*

La «Buena Semilla» estava formada, bàsicament, per sabaters, que organitzaven activitats com vetllades musicals, festes del primer de maig i conferències, a més d'altres activitats pròpies d'una associació: juntes generals i contactes amb la delegació. Durant bastant temps van mantenir bones relacions amb el «Círculo Democrático y Republicano», la qual cosa la notam amb les activitats que van desenvolupar conjuntament; així mateix, quan hi va haver problemes amb els republicans alaiorencs, els obrers es van recolzar més amb l'«Escuela Lliure». De totes maneres, les activitats serien més o manco nombroses segons la situació social del moment. Així, per posar un exemple, l'any 1927 l'únic acte demanat al batle va ser el de realitzar una Junta General Extraordinària al saló d'actes de l'«Agrupació Monàrquica», per a tractar el tema de la crisi en el treball; d'altra banda, es donen les peticions anuals per a la festa del Primer de Maig, xerrades i algunes excursions (l'any 1925 van anar, en una excursió, fins a l'alzinar del Sr. Basili Pons Villalonga). Alguns dels presidents de l'associació van ser Cayetano Sans, Miquel Juanico i Antoni Pons Fàbregues.

CONCLUSIONS

Com s'ha pogut observar, a Alaior no van existir, numèricament parlant, tantes associacions com a Inca, però el ventall d'ofertes i d'activitats va ser similar, tot i que en el cas dels esports hi va haver manco aportació opcional²⁶. Com ja s'ha apuntat en alguna ocasió, dins la Segona República a Alaior va arribar a haver-hi tres casinos, amb les tres bandes de música i tres escoles; aquesta diversitat d'opcions beneficiava les distintes apetències culturals existents, tot i que alhora seria un niu de discòrdies i enfrontaments socials²⁷. Tot i que no hem pogut descriure les activitats de totes les associacions que van existir a la nostra població i indicar la seva tendència social²⁸, el cert és que amb aquestes explicacions en tindrem una

²⁶ Sobre l'esport a Alaior, vegeu: MERCADAL BAGUR, DESEADO(1985): «Inicios y desarrollo del futbol en Alaior», pàg.197-209. In *El juego del futbol en Menorca*. Editorial Menorca, S.A. Maó. SINTES CARRERAS, JOSEP(1990): «Personatges d'aquell temps», pàg. 95-104. In *Records d'Alaior*; Ajuntament d'Alaior

²⁷ MARQUÈS, MIQUEL A.(1993): «Records de n'Angela Seguí, viuda d'Alzina». In *S'Ull de Sol*, núm. 30, febrer, pàg. 12-13. MERCADAL, DESEADO(1992): «Con la música a otra parte. De cuando las dos bandas de música de Alaior andaban a la greña». In *S'Ull de Sol*, núm.25, setembre, pàg. 206.

²⁸ Aquí ens manquen estudiar, encara que mínimament, organitzacions com «El Gremio Agrícola e Industrial»(Sociedad de socorros mútuos), «Subdelegación Sindicato Seguros Mutuos contra la morta-

imatge prou clara de l'oci a Alaior durant el període 1924-1936. Tampoc no hem d'oblidar el temps que omplia les lectures, tant les de la premsa com les dels llibres, lectures que eren «reconduïdes» pels distints «consiliaris», fos quina fos la seva ideologia (en la premsa, com ja s'ha estudiat²⁹, tant «Nuestra Hoja» com «El Porvenir del Obrero», van marcant les lectures per als seus lectors fidels); sobre les publicacions locals, podem dir que la catòlica treia escrits reaccionaris, mentre els anarquistes eren més de crítica al govern i de propaganda. De totes maneres, notam que les tendències socio-polítiques a l'hora d'omplir el temps lliure, se senten dins la societat alaiorenca; per tant, no ens hem de limitar al camp dels treballadors, fos quina fos la seva mentalitat, sinó que hem d'anar més enfora, arribant als éssers que els envoltaven. Si alguna cosa no hem tingut la manya de desenvolupar, això ha estat l'oci en els esports, les tavernes, les festes populars i en espectacles, tot i que hem rallat d'alguns d'ells³⁰. Quant als horaris de celebracions d'actes, hem constatat com especialment les vetllades lírico-musicals i les conferències, l'hora de partida és les 21'00 hores generalment, i eren en dissabte; així i tot, quan el col·lectiu era el dels pagesos, aquest es flexibilitzava, desenvolupant-se les activitats durant el diumenge migdia i capvespre. Quant a l'Ajuntament, no hem constatat que organitzés actes com puguin ser els Darrers Dies o altres. En un futur serà d'interès poder rescatar informació sobre el cinema i la seva funció al nostre poble.

BIBLIOGRAFIA

- AA.DD. (1964): «Work and leisure in pre-industrial society». **Past & Present**, nº 27.
- AA.DD. (1965): «Work and leisure in industrial society». **Past & Present**, nº 30.
- BENAVIDES, DOMINGO (1978): **Democracia y cristianismo en la España de la Restauración 1875-1930**. Ed. Nacional, Madrid.
- FULLANA, PERE (1990): **El Catolicisme Social a Mallorca (1877-1902)**. Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FULLANA, PERE (1991): «La recepció de *Rerum Novarum* en la diòcesi de Mallorca». **Comunicació**, nº 69.
- FULLANA, PERE (1993): «Les associacions juvenils confessionals a Mallorca (1900-1931)». **XI jornades d'Estudis Històrics Locals. Espais i Temps d'oci a la Història**. Ed. Institut d'Estudis Baleàrics.
- GABRIEL, PERE (1972): **El moviment obrer a Mallorca**. Ed. Curial, Barcelona.

---

lidad del ganado vacuno», «La Primera Semilla», «La Unión Alayorense» i «La Defensa del Obrero»; tampoc ens hem d'oblidar de «El Hogar del Porvenir», del qual ja s'ha fet alguna apuntació: BARBER, ANSELM(1993): «Les tres cases alaiorenques de «El Hogar del Porvenir»». In **S'Uil de Sol.**, núm. 33, maig, pàg. 103

²⁹ MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. «La premsa i la qüestió social a Alaior durant la Segona República.»

³⁰ Quant a les festes patronals de St. Llorenç, hi ha un parell de treballs al respecte: PONS BARRO, SANTIAGO I MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. (1989): «Evolució i sentit de les nostres festes» en **Programa de Festes d'Alaior**, Ajuntament d'Alaior. HUGUET BARBAER, JOAN J.; MERCADAL PONS, JOSEP I MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. (1991): «Binixems, supervivència al pas del temps» en **Monografies Alaiorenques**, nº 1, Ajuntament d'Alaior.

- GUAL, SIMÓ (1986): **Un siglo de historia de Inca a través de su guarnición militar (1879-1986)**. Palma de Mallorca.
- HUGH, CUNNINGHAM (1987): «Leisure». **The Working class in England**. Edició a cura de John Benson, EE.UU.
- MARQUÈS SINTES, ISABEL; MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. (1992): «Procés industrialitzador de la sabata». **Programa de festes de Sant Llorenç. Alaior**.
- MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. (1993a.): **La indústria a Alaior, el seu naixement i els seus primers problemes**. Monografies Menorquines, nº 65. Setmanari EL Iris.
- MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. (1993b): «La premsa i la qüestió social a Alaior durant la Segona República». **XII jornades d'Estudis Històrics Locals**.
- MARQUÈS SINTES, MIQUEL A. (1993c.): **Industrials i artesans de Menorca. El cas d'Alaior (1852-1936)**. Ed. El Tall, 15. Palma de Mallorca.
- MIRALLES, PERE G. (1992): «Premsa anarco-sindicalista a Mallorca. *El Rayo* (1912-1914). **Randa**, nº32.
- MONTERO GARCIA, FELICIANO (1993): **El movimiento católico en España**. Ed. Eudema Historia. Salamanca.
- OLIVER, JAUME (1978): **Escola i societat**. Ed. Moll. Palma de Mallorca.
- PAMPIN, GONZALO; GARCIA, JESÚS (1991): **Historia del ciclismo en Mallorca**. Ed. Miramar, Palma de Mallorca.
- PÉREZ GUTIÉRREZ, MARIA DEL PILAR (1992): «Aproximación a una moral socialista mallorquina a partir de *El Obrero Balear* (1900-1919). **Estudis Baleàrics**, nº43. Institut d'Estudis Baleàrics.
- PÉREZ GUTIÉRREZ, MARIA DEL PILAR (1993): «El ocio en el mundo del trabajo según *El Obrero Balear* (1900-1923). **XI jornades d'Estudis Històrics Locals. Espais i Temps d'oci a la Història**. Ed. Institut d'Estudis Baleàrics.
- PIERAS VILLALONGA, MIQUEL (1992): «Apunts sobre l'evolució del sector tèxtil i del cuiro a Inca. Des de mitjans S.XIX a l'actualitat». **Dijous, Setmanari** juny-julio 1992.
- PIERAS VILLALONGA, MIQUEL (1992): **El moviment social a Inca (1886-1920). El cas del Cercle d'Obrers Catòlics**. Treball de curs pel professor Dr. Sebastià Serra. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.
- PIERAS VILLALONGA, MIQUEL (1993): **Temps i oci en el procés d'industrialització**. Treball de curs pel professor Dr. Mique Duran. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.
- PIERAS VILLALONGA, MIQUEL; MARQUES SINTES, MIQUEL A. (1993). «Dos pobles productors de sabates: Inca i Alaior. Primers comparacions» **Revista de Menorca**. Primer semestre. Maó
- PIERAS SALOM, GABRIEL (1988): **Notes d'Inca, coses nostres. Aproximació a un costumari inquer**. Ed. Gràfiques Garcia. Inca.
- QUETGLAS, ANDREU (1982): **Síntesis Històrica del CD Constància**. Inca.
- POU, ANTONI (1980): **Jocs Populars**. Ed. Moll. Palma de Mallorca.
- REURER, PERE (1992): «Xerrades amb s'apotecari Castell». **S'Ull de Sol**, nº18, Febrer.
- SALVÀ I TOMAS, PERE ANTONI (1993): «Les noves formes d'oci a la societat post-industrial». **XI jornades d'Estudis Històrics Locals. Espais i Temps d'oci a la Història**. Ed. Institut d'Estudis Baleàrics.
- THOMPSON, E.P. (1967): «Time, work-discipline and industrial capitalism». **Past & Present**, nº 38. Traducció al castellà a Ed. Crítica, 1984